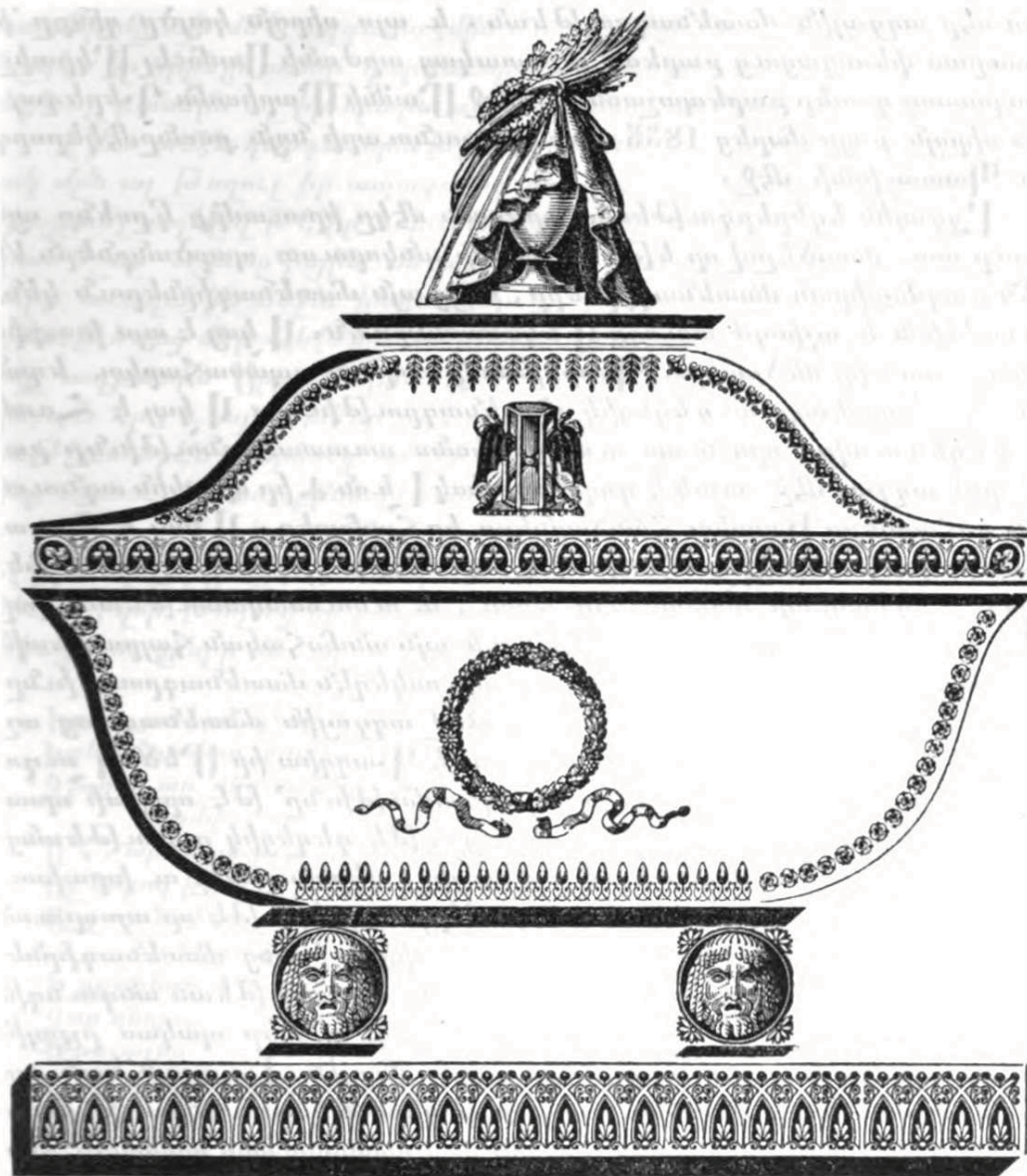




Ի ՍԳԱԼԻ ՄԱՀ

ԱԶՆՈՒԱԶԱՐՄ ՍԵՊՀՈՅ

ԱԲՐԱՀԱՄ.ՈՒ ԱՂԱՆՈՒՐԵԱՆ

Այս տարուանս յունուարի 21ը ազգային ցաւալի օրերուն մէկն եղաւ . նոյն օրը կէսօրուան ատեն ազգասէր սրտի մը բաբախմունքը դադրեցաւ , որ թէպէտ ազգին կեդրոնէն հեռու , այլ իր ամէն իղձերը իր ազգին նուիրած էր . և անոր յաւաքագիծութեամբը կ'ուրախանար , անոր դժբաղդութիւնը իրեն ընտանեկան դժբաղդութիւն կը սեպէր : Եւ այս ազգասէրն էր մեր համազգի հին ազնուականութեան շռաւիղը մեծապատիւ Պարոն ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱԲՐԱՀԱՄ ԱՂԱՆՈՒՐԵԱՆ , որ յամի 1786 յունուարի 21էն 'ի՛վոր թուղա իր բազմահմուտ հօրմէն Պարոն Յարութիւն Սահակէն ժառանգեց ուրիշ առաքինութեանց

Հետ սէր ազգային մատենագրութեան . և այս սիրոյն կայծը զինքը 'ի Սատրաս փեսայացուց բարեաց յիշատակաց արժանի Սամուէլ Սկրտիչ Սուրառայ դստեր բարեպաշտօն Տիկնոջ Սամնի Սարիամու Վերեզայ . նոյն սիրոյն բոցը մարեց 1855 տարւոյն յունուարի նոյն քսանըմէկերորդ օրը Պատաւհոնի մէջ :

Ազգային եղերերգութեանց օրերուն մէկը իրաւամբք կ'ըսենք այս տխուր օրս , մտածելով որ եթէ ազգի մը անկորուստ պարծանքներն են իրեն բազմաքիրտն մատենագիրները , բայց այն մատենագիրներուն կենդանութիւն և աշխոյժ տուողը Սեկենասներն են : Այլ է այս խօսքիս (Յունաստան իր մեծասիրտ Պերիկլեսովը , որուն սպասահարկու եղան ամէն գեղարուեստք ու գեղեցիկ մատենագրութիւնք : Այլ է Հուով իր Սեկենասովը , որուն առ ուսումնականս առատաձեռնութիւնը բարեկիրթ ազգաց մէջ առակ է դարձած . իսկ Առն ժ իր պսակին ազնուագոյն գոհարները Խտալիոյ հանճարները կը համարէր : Այլ է Հայաստան իր խոհական Սումշապուհով , որ մեծին Վերսեսի մը պէս վեմախոհ հայրապետի նախանձորդ եղաւ , և ուսումնականութեան կողմանէ գուցէ յաղթեց ալ անոր , թէպէտ և այն անմահական հայրապետին սերմանցը պտուղ համարուի ազգային այն ոսկեղէն մատենագրութիւնը , որ մինչև ցայսօր յուսահատելի նախանձով ազգային մատենագրաց աշխոյժը կը վառէ ու գրիչը կը սրէ : Այլ է Վաղդիա իր Սեծն Սուգովիկովը , զորն որ կ'երկբայի ցայսօր պատմութիւնը թէ որպիսի պսակաւ պսակէ , արդեօք անյաղթելի զինուցը , թէ գեղեցիկ դպրութեանց , որոնց որ իր պաշտպանութեամբ ծնուցիչ , վերանորոգիչ ու խրախուսիչ եղաւ : (Սողունք ուրիշ վկանները : Այս ազգերը թէ որ այսօրուան օրս պարծանօք ազգաց կարգն անցած են , միթէ իրենց մատենագիրներուն արդիւնքը չէ , առանց որոց անյիշատակ մոռացութեան անդունդին մէջ թաղուած պիտի մնային : (Սէ որ Սեկենասներ պակաս ըլլային այն ազգաց մէջէն , մատենագիրները ո՞ր կը մնային : Այլ որովհետեւ այս մատենագրութեանց մեծանուն պաշտպաններուն կարգն անցաւ իր առատաձեռնութեամբն ու խրախուսանօքը մեր արտասուացը նպատակ Պարոն Մանուէրը իր երիտասարդական հասակէն , ապա իրաւամբք Ոգին ազգային այսպիսի Սեկենասայ մը շիրմին պատուանդանին վրայ տխուր տարածեալ կը մտածէ՝ թէ այն մէկ դամբանին մէջ որչափ ազգային պարծանքներ , ու որչափ յոյսեր ծածկուած են : (Սէպէտ և ազգային բարերարութիւնը այս ազգատոհմին անկորուստ ժառանգութիւն է :

Այլ ո՛հ , ինչպէս տխուր ու խանդաղատական էր այն տեսարանը , որուն մենք ալ ականատես եղանք , որ Պարոն Մանուէր իր ամէն հոգեւորական պատրաստութիւններն ընէլէն ետեւ՝ երբոր տեսաւ որ մահուան անկողնոյն չորս բոլորը շարուած էին իր սիրելիքն ու արտասուելից որդիքը և իր բովանդակ կենացը միակ նեցուկ սիրելի ամուսինը , կրօնի ոգւով լցեալ կը խրատէր զմանս , զայլս կը յորդորէր , ու դողգոջուն ձեռուրներովը իր անմխիթար ամուսնոյն ձեռքը բռնած կը խրախուսէր զինքը՝ որ անվհատ ոգւով աստուածային կամացը կամակար հպատակի : Այն միջոցին յանկարծ վառուեցաւ ոգին , փայլեցաւ աչուրները , դարձաւ իր բարեկամացը ու սկսաւ ազգային մատենագրաց ու մատենագրութեանց վրայ խօսիլ և կարգաւորութիւններ ընել , ցուցնելով թէ իբրեւ

ընտանի մը այն մեծ ազգատոհմին մասն է ինքն ալ, որ ազգ կ'ըսուի . և ինչպէս իր սիրելի տանը կարգաւորութիւնները, այսպէս ազգին վերաբերեալ բաներն ալ իր սրտին բաբախմանցը անմեկնելի իղձերն են :

Յետ ամէն կարգաւորութիւնները ընելու, ուզեց մեծ բարի օրինակ մըն ալ թողուլ իր ապագայից մեր բարեպաշտ Պարոն Ղլանուրը : Յուցընել ուզելով թէ իր ճոխութեանցը մէջ իր սրտէն անմեկին էր այն հրաժեշտը աշխարհային մեծութեանց, որ աւետարանական ոգւով սուրբ աւագանին առջև խոստացեր էր Ղստուծոյ, նախանձաւոր առաքինութեանց մեր Հեթմոյ ռուբինեան թագաւորին՝ փափաքեցաւ զգենու աղքատին Սրբոյն Փրանկիսկոսի սքեմը, որուն եղբայրութեանը գրուած էր . և այն ատենը զոհ ու հանդարտ սրտիւ աչքը աղցաւոր մեծութիւններէն դարձուց առ անանցանելի մեծութիւնը, և թուաւ երկինք առնուլ իր առաքինութեանց անանցանելի պսակը :

Եւ այսպիսի տեսարանէ մը ետեւ արժան է ընդ Վաստնոյն ըսել՝ թէ « Յոյս արդարոյն լի է անմահութեամբ », . և այս միայն է միեմարութիւնը, զոր թողուց իր բարեպաշտօն ամուսնոյն և առաքինազարդ զաւակացն ու զինքը մեծարող բարեկամացը :

Իցեն՝ յաւերժ պէտք հարուածոց, Նախախնամող այցելութիւն, Իցեն՝ հրավառ քոյ շանթից ի մեր կառափ շոինդն ի ճայթիւն, Զի զոր առ մեզ բարեգութ վրսեմական հաներ պարգեւ՝

Յամիոփելդ ուսցուք զարժանսն արդարեւ :

Ո՛հ, արտասուք հեղձամրդձուկ որ պղպղջեալ աստէն յաչաց՝

Ոչ նորոգ թէ ի սրբոց առին եռանդն յորդախաղաց,

Այլ որ նախուստ ի խընդից քաղցրաշարժեալ զայր յերականց՝

Ի նոյն արդ առուք թափին դառնութեանց :

Ի բրոնդ ամենապաշ սրբոց մերոց կալեալ բաժակք՝

Զոր զնորք պարգես երկին՝ ի նոյն նոցուն զունի գիմակ .

Արեւալիր եւ զըւարթ մերթ ի կապոյտ չողեալ այեր,

Եւ մերթ թըխալայորդ փոթորկեալ զիշեր :

Քանզի որ մեզ առ ի քէն մասնաւորեալ զայր ճառագայթ,

Տէր, զըթոյ քում կերպարանս՝ և առհաւատչեայ սիրոյդ զըւարթ,

Արդ ի մեր ըզնա յաչաց վերամբառնաս աջովդ ինքնին,

Ոչ զի խաւարեալ՝ այլ առնուլ յերկին :

Տէր, չիցեն՝ զեռ եւս նըմին աչք ի մըթան կարօտագին,

Զիցեն՝ այլ եւրս ծաղկունք որ ի չողէդ այդ փըթթեսցին,

Հալեցան պաղեալ ծորանք, կամ զիշերի չիցէ՝ մըռայլ՝

Զի զըրկես զերկիր յաննըսեմդ ի փայլ :

Ի զըրանց ծիրաներփեան արեգական տըւեալ ըզծայր

Յոլորտս հայասեռից ծաւալեցաւ զըւարթարար .

Տիգրիս, Քանզէս եւ Հանգրին ի լոյս նորա չողացին,

Եւ զանեան բըլուրք վերառաքեցին :

Որպիսի՛ կըրկէս հորդեալ մեծատարած փառաց հանդէպ . . .

Համօրէն նա լըրացոյց որ սահմանեալ մըրցանս անվրէպ,

Հաս կալաւ ծագաց ի ծագ ի լայնասփիւռ ոգւոցըն թեւս

Զառաքինութեանց համայն ասպարէզ :

Որինակ աշխարհի ըսքանչելեաց զարմանազործ

Ընդ բազդին եւ ոգւոյ ձիրս եցոյց թէ չիք խըտիր միջոց .

Զոր թէ կալցի մահացու շաղկապ զողին արկեալ ընդդէմ՝

Ի նիւթէն զինքեամբ փառս առցէ վըսեմ :

Զոր դարմանեաց ոչ կարիս յառատագուարճ ձեռինն ի բաշխ,

Ո՛ր ոչ դարձան արտասուք ի գոհութիւն գեղածիծաղ .
 Բարբառն ըստաշխն էր Սաբայ , որ յերկթերթի խընկանոցաց
 Ծաւալէր համայն բոյր տըրտմահալած :
 Ի սըրտին , ուր ուղղութիւն արկեալ բողբոջս էր թաթաւուչ՝
 Սէր համայնասփիւռ կենդանատուն ներգործէր շունչ .
 Յորում համայն աղերսարկու գտանէր եւ մի վասն իւր ծաղիկ՝
 Ի բունն համօրէն ցընծայր հայրենիք :
 Զի յօտար աստեղաց թէ ջովացեալ ուղէչս ի շաղ՝
 Այլ յեւդաննայց անդր ի Մասիս տարածանէր ըստուեր չըքնաղ ,
 Մինչ աղբիւր յեղեմական որ բարգաւաճ զեռայր զըրախտ
 Հոգւոյն զհայրենին բերէր սիւք անախտ :
 Մուսայից նըւիրական , որոց սըրբեալ էր ի դաբիր ,
 Ըզկողերօք վարսագեղ հայրենական կախէր փանդիւռ .
 Որ հոգւոյն իւր ըզնովաւ ի ծաւալել սիւք սօսաւիւն՝
 Քաղցրալուր անդուստ սըփռէր շըշընչիւն :
 Առ նըմա եւ Վիրգիլ Պարթենոպէն իբր ի յընդոյր՝
 Սըխրացեալ յաւանդապաճ եւ նախանձորդ ոգւոյն Վըրոյր ,
 Տարփողեաց յունկն աշխարհի զի Մեկենայ հանդիպէր նոր ,
 Եւ եհար Հայոց գիւցազին շեփոր :
 Իսկ ընդէր եւ Հայաստան , աւաղ , ի գանգըս մարտամբոխ
 Ոչ զհրեան անդէն հընչեաց զիւցազնական աւագափող . . .
 Ո՛հ , նովաւ , նովաւ քանի՛ ակընկալիք չիջան անլոյս ,
 Քանի՛՞ն Մասեաց փառք խաւարասոյդ . . .
 Մի ըզդոյն , մի բօթ ողբոց Ոգւոյն գուժէք Հայաստաննայց .
 Մի նորուն հասցեն ի լուր լալահառաչ ձայնք հեծութեանց .
 Մի մահագոյթ պըղընծոյն զանգիւն թընդմանց ողբանըւազ
 Ի լերինս Հայոց տացեն արձագանդ .
 Զի բարձաւ ի մէնջ , աւաղ , փառաց ազգի յուսոյ նըշխար ,
 Հրատ՝ որոյ բորբոք յԱյրարատայ ցոլայր կատար .
 Զարդար մեծ կորոյս երկիր , հաւատք ըզջահ մի զբոցավառ ,
 Դըպրութիւնք համայն ամրութեան պատուար :
 Ի մի եւեթ յայդ ի կեանս քանի՛ կենաց ամփոփեալ ծրար ,
 Որ ընդ միակն համագոյց արդ նըւաղեն չիջելափառ .
 Կոծին արուեստ եւ հանճար առ սընարաւ անշունչ վիմին . . .
 Ո՛ր զայրեաց սըրբէ զարտասուս դիմին :
 Զի եւ առ ո՛ր այսուհետեւ կարկառիցին ձեռք անսըւաղ ,
 Որբութիւն՝ ում հանդիպոյ կան փորձանաց աւուրք դանդաղ ,
 Հայրենիք՝ որ ի նըմա գտանէր սատար իւր եւ պարծանս ,
 Եւ Մուսայք՝ զորոց վառէր խանդ եւ ջանս . . .
 Զարդարոյն ո՛հ մեռցի մահ եւ այս հագագ զողդոջուն ,
 Մի եւս այլ վաղել ի վին , յոր արդ մահու գայ սօսաւիւն ,
 Որ ի սոյն բերկրութեան հարեալ ըզմատն օր Մընընդոց
 Երդմնեցուցանէր զերկին սիրտ ի բոց :
 Սըրտառուչս անդ մաղթանաց նախկին թէ զբան լընուս արդ , Տէր ,
 Ի վ եհազին հեղեալ ճակատ զանմահութեան լոյսդ անըստուեր ,
 Հիմ , աւաղ , անտեսեր եւ ըզթըշուառ սըրտիս անդ ձայն ,
 Մի տըխուր աչօք տեսանել մեզ զայն . . . :

Հ . Խ . Գ

